

Onsonderwijs2032: meer psychologie, minder economie

Citation for published version (APA):

Martens, R. (2016). Onsonderwijs2032: meer psychologie, minder economie. *OnderwijsInnovatie*, 18(1), 12-14. https://www.ou.nl/documents/40554/383618/2016_OI_1.pdf/5b9f787b-b2bd-6651-d49a-bd5c07db90b6

Document status and date:

Published: 01/03/2016

Document Version:

Peer reviewed version

Document license:

CC BY

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 05 May. 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Onsonderwijs2032: meer psychologie, minder economie

Economische theorieën hebben jarenlang het onderwijsdomein gedomineerd. Dat heeft volgens Martens geleid tot eenzijdig onderwijs dat slecht is voor de samenleving van morgen. Volgens hem moet psychologie méér en economie minder centraal komen te staan in het vo. Hij is dan ook blij met het advies van het Platform Onderwijs2032 dat pleit voor een andere organisatie van het curriculum.

Rob Martens

Reacties op dit artikel
naar: rob.martens@ou.nl

Eind januari presenteerde Paul Schnabel namens Platform Onderwijs2032 zijn veelbesproken eindrapport. Hierin wordt het curriculum van de toekomst geschetst, na een soort van internetvolksraadpleging. Het curriculum zoals we dat nu kennen is slechts geworden. De vakken maken een losse, willekeurig samengeraapte indruk, lijken niet goed voor te bereiden op de toekomst en motiveren leerlingen onvoldoende. Over haar ambities is de commissie niet bescheiden: onderwijs is de basis van de samenleving.

Losse structuur

Een van de belangrijkste pleidooien uit het advies (zie www.onsonderwijs2032.nl) is een andere organisatie van het curriculum. Minder losse vakken en meer samenhang. In de toekomst leren leerlingen 'meer van minder', zo wordt gesteld: "Niet vakken, maar domeinen en thema's vormen de kern van het toekomstige onderwijs." Er wordt een groot vraagteken gezet bij het door een centraal eindexamen en losse vakken gedomineerde onderwijs. Maar is die losse structuur van vakken inderdaad zo'n probleem, met zelfs serieuze maatschappelijke gevolgen zoals de commissie feitelijk beweert? Laten we eens zo'n vak bekijken: de economie.

Het is mij, met veel andere psychologen, een raadsel waarom psychologie zo weinig tot de kern van het curriculum in het voortgezet onderwijs behoort. Je komt er hooguit aspecten van tegen in vakken als biologie en maatschappijwetenschappen. Ik durf zo ver te gaan om te zeggen dat deze blinde vlek inmiddels serieuze maatschappelijke consequenties heeft gekregen.

Zo zagen we in het maatschappelijk debat vorig jaar een opmerkelijke groei van de kritiek op het economisch denken, marktdenken, neoliberalisme of economisme. Economisch opgeleiden hebben blijkbaar een blinde vlek opgelopen in het onderwijs, waar steeds meer mensen zich aan storen.

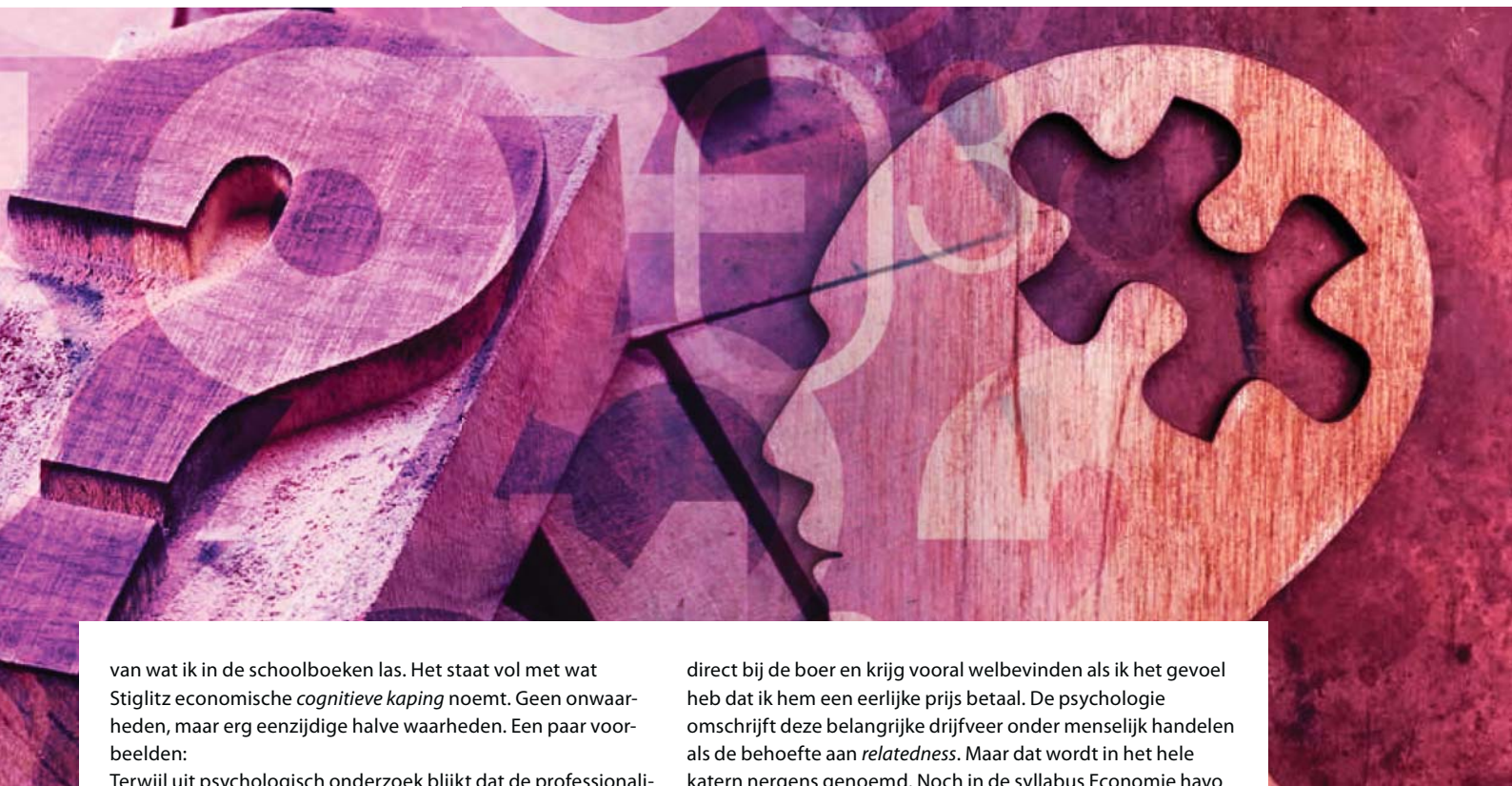
Hoe zit dat? Motivatieonderzoek laat een duidelijke verschuiving zien van extrinsieke naar intrinsieke theorieën. In het verleden werd een bijna autistisch perspectief ingenomen op menselijke motivatie, namelijk dat je niet moet proberen te begrijpen wat er in de *black box* gebeurt. Je stopt er input in (bijvoorbeeld een beloning, een bonus, salaris) en er komt output uit (betere verkoopcijfers of hogere arbeidsproductiviteit). Tot vandaag heeft deze opvatting over (extrinsieke) motivatie een sterke invloed in de economische wetenschap. Psychologen openen echter die *black box* waardoor het duidelijk werd dat menselijke (intrinsieke) motivatie vooral in sociale contexten ontstaat. Met andere woorden: de homo economicus is een fictie. Mensen zijn niet uit op winstmaximalisatie. Scholen worden niet beter als je concurrentieprincipes en ranglijstjes uit de vrije markt overneemt. Leraren houden niet van prestatiebeloningen en politieagenten worden zelden beter van onderlinge competitie. De meeste mensen willen handelen in verbondenheid en werken vanuit intrinsieke motivatie.

Dominante opvattingen

Wat nu een buitengewoon hardnekkig probleem lijkt, is dat economische theorieën, zoals het aan de economische wetenschap ontleende neoliberalisme, dominante opvattingen hebben, ondanks het feit dat in de praktijk steeds vaker blijkt dat ze niet werken en dat het verzet ertegen groeit.

Vooraanstaande economen zoals Daniel Kahneman, Joseph Stiglitz en Tomáš Sedláček waarschuwen hier trouwens ook tegen. En in ons land betoogt Mirjam de Rijk (2015) dat er economische mythes verspreid worden die veel te veel mensen klakkeloos geloven.

Zou dat nou iets met onderwijs te maken kunnen hebben? Zou de commissie Schnabel gelijk hebben dat de vakken in het voortgezet onderwijs te eenzijdig zijn? Ik heb me daarom voor dit stuk gefocust op het economieonderwijs en werd niet vrolijk

van wat ik in de schoolboeken las. Het staat vol met wat Stiglitz economische *cognitieve kaping* noemt. Geen onwaarheden, maar erg eenzijdige halve waarheden. Een paar voorbeelden:

Terwijl uit psychologisch onderzoek blijkt dat de professionalisering van docenten vooral tot stand komt wanneer zij intrinsiek gemotiveerd zijn, worden pubers op drie havo vergiftigd met het idee dat het bij een leven lang leren en beroepskeuze draait om geld en arbeidsproductiviteit. In module 4 van de leeropdrachtenkatern Praktische Economie lezen we op bladzijde 27 onder het kopje 'Menselijk kapitaal': "Omdat arbeid een productiefactor is, wordt arbeid ook wel aangeduid als menselijk kapitaal. In module 2 heb je gezien dat de arbeidsproductiviteit toeneemt door scholing. Het gevolg is dat de bijdrage van de productiefactor arbeid aan de productie bijdraagt. Anders gezegd: door te investeren in menselijk kapitaal kan de productie toenemen zonder meer arbeid te gebruiken. En scholing is met recht een investering, want opleiden kost niet alleen geld; als leerlingen in de schoolbank zitten, betekent dat ook dat ze geen betaalde arbeid verrichten". Pardon? Scholing, leren en professionalisering wordt teruggebracht tot een verlies-winstrekening? Zou het kunnen dat mensen professionaliseren omdat ze er lol in hebben? Dat jonge mensen iets leren omdat oudere, ervaren mensen het leuk vinden om hun kennis over te dragen? Omdat zij de intrinsieke behoefte voelen om te willen leren, een behoefte die niets te maken heeft met een verlies-winstrekening?

Eerlijke prijs

Onder gewichtige koppen staan hele leeropdrachtenkaternen vol met halve waarheden. Wat dacht u van deze: "Als een consument een product koopt, is de verkoopprijs lager dan de maximale prijs die hij bereid is te betalen. Anders zou hij het product niet kopen. Dit verschil is in zijn voordeel en heet het consumenten surplus. Hoe hoger het surplus, hoe hoger het welbevinden van de consument bij de aankoop van het product."

Oh ja? Ik heb vooral welbevinden als ik het gevoel heb een eerlijke prijs te betalen. Mijn welbevinden wordt niet hoger van producten die in *sweatshops* geproduceerd zijn. Ik koop graag

direct bij de boer en krijg vooral welbevinden als ik het gevoel heb dat ik hem een eerlijke prijs betaal. De psychologie omschrijft deze belangrijke drijfveer onder menselijk handelen als de behoefte aan *relatedness*. Maar dat wordt in het hele katern nergens genoemd. Noch in de syllabus Economie havo centraal examen 2014.

Nog een huiveringwekkend voorbeeld: "De overheid investeert ook in andere zaken, zoals de aanleg van bedrijventerreinen, nieuwe spoorwegen en waterzuiveringsinstallaties. Deze investeringen komen uiteindelijk de productiviteit ten goede. (...) Een stijging van de productiviteit is een voorwaarde voor economische groei."

Oh? Draait het bij spoorwegen alleen om productiviteit? Zou het niet een idee kunnen zijn om te investeren in spoorwegen zodat we snellere treinen krijgen zoals in Frankrijk, waardoor voorkomen kan worden dat hele krimpregio's 'afsterven' met alle maatschappelijke ellende van dien? Kortom, de zogenaamd waardevrije economieboeken die middelbare scholieren gedwongen worden van buiten te leren, staan vol met halve waarheden. Wanneer leerlingen zulk eenzijdig onderwijs krijgen is dat slecht voor de samenleving van morgen.

Intellectueel tekort

Laat nu uitgerekend de *founding father* van het Nederlandse economie onderwijs, Arnold Heertje, al jaren hiertegen waarschuwen. In de Volkskrant van 8-5-2009 vatte hij zijn standpunt als volgt samen: "Wat je nu ziet, is dat het welvaartsbegrip is ingesnoerd tot datgene wat je in geld kunt uitdrukken. De markt waar de prijs van zaken wordt bepaald, is heilig verklaard door mensen als CPB-directeur Coen Teulings. Nu suggereert de politiek, geïnspireerd door instanties als het CPB, dat besluiten logisch voortvloeien uit een rekensom. (...) We moeten terug naar de vraag: waar doen we het voor, wat zijn de basisuitgangspunten. Het gaat om de behoeften van de mensen nu en straks. Als je je beperkt tot zaken die in geld zijn uit te drukken, vallen veel dingen die mensen belangrijk vinden van tafel."

Op de vraag waarom politici dit dan toch doen is Heertje's antwoord weinig subtiel: "Vanwege een intellectueel tekort. Het is pure domheid. (...) Er is een groep mensen die dat bij uitstek

doet, en dat zijn de managers. Een groep mensen die ver afstaat van de werkvloer, van de verpleegsters en de leraren, en totaal niet georiënteerd zijn op de vraag waar we het nu allemaal voor doen. Ze sturen uitsluitend op basis van rendement. Die klasse heeft het voor zeggen gekregen, omdat de overheid vanaf de jaren tachtig dacht 'wij kunnen het niet meer'."

Morele overwegingen

Er lijkt inderdaad een kaste ontstaan te zijn van lieden die niet goed hebben opgelet tijdens de economieles. Die niet begrepen hebben dat de economische modellen niet letterlijk genomen mogen worden. Volgens het boek 'Verdraaide organisaties' van Wouter Hart heeft de systeemwereld met zijn modellen, regels en procedures het overgenomen, in plaats van professionals te ondersteunen bij het realiseren van de bedoeling van een organisatie. En politiek die zo bedreven wordt, schiet volgens emeritus hoogleraar Van den Brink te kort in het maken van morele overwegingen.

Jesse Frederik in de Correspondent omschreef het probleem al even duidelijk: "Het is een van de grote thema's van deze tijd: vakmensen in de publieke sector die moeten sturen op productie, kosten en efficiëntie. Het werk wordt zo teruggebracht tot cijfers, een categorie, met dalende kwaliteit en gefrustreerde werknemers als gevolg." Dit 'cijferfetisjisme' is aldus Frederik een cijferdictatuur geworden die het werk van leraren, agenteren en artsen onmogelijk maakt.

Vaak moet in dergelijke kritiek het Centraal Planbureau het ontgelden. Zo betoogt Mirjam de Rijk in de Volkskrant van 2 januari: "Wie op zoek is naar voorbeelden van financialisering van het denken, is bij het CPB aan het goede adres" (p. 14). Met ondoorgrondelijk cijfergegochel in modellen als Micsim en Saffier 2 (die volgens econometrist Nico Lemmens eigenlijk economische toevalsprocessen zijn die zelfs voor de meeste betrokkenen *black boxes* zijn) laat het CPB ons wel even weten dat een snelle spoorlijn naar Groningen of investeringen in onderwijs niet rendabel zijn. "Maar als de veronderstellingen die onder de berekeningen liggen niet kloppen en er maar één

instituut is dat dergelijke berekeningen maakt, heb je als land wel een probleem", concludeert De Rijk.

Ons onderwijs

Terug naar het begin van dit artikel, Onsonderwijs2032. Als het waar is dat doorgeslagen systeemdenken, financialisering, economisering en cijferfetisjisme eigenlijk het gevolg zijn van domheid, een kritiekloze, te simpele kijk op de werkelijkheid, dan zou de oplossing bovenal bij onderwijs moeten liggen. Dat onderwijs, van vo tot wo, moet duidelijk maken dat er méér is dan economische cijfers. Dat complexe problemen waarbij menselijke motieven betrokken zijn vrijwel nooit zijn terug te brengen tot simpele uitrekenbare formules. Dat de werkelijkheid zelden *ceteris paribus* is. Onderwijs heeft stevig gefaald op dat punt en de mensen die het 'goed doen' in dat onderwijs doen het niet altijd goed.

Onsonderwijs2032 vertelt hoe het wel moet: "Toekomstgericht onderwijs gaat niet alleen om vakinhoudelijke onderwerpen: het stelt ook actuele maatschappelijke vraagstukken en vragen van leerlingen centraal. Het is belangrijk dat leerlingen leren om te denken en te werken over de grenzen van vakken heen. Ze ervaren meer samenhang tussen verschillende vakken. Ook werken ze op school aan hun persoonlijke ontwikkeling." En zo is het. Onderwijs moet leerlingen duidelijk maken dat de werkelijkheid complex is en veel facetten kent, waarbij basale psychologische inzichten vakken meer als economie zouden versterken. Dat hadden we al veel eerder moeten doen. Dan hadden we beter opgeleide beleidsmakers gehad, verstandigere politici en dan zou de neoliberale gesel die zoveel kapot heeft gemaakt in de samenleving, van spoorwegen tot banken, van bonnetjesquota tot huisartsen die gek worden van de regeldruk, van verdraaide organisaties tot een samenleving die niet meer verbonden is, al eerder tot staan gebracht zijn.

Referentie

- De Rijk, M. (2015). *51 mythes over wat goed zou zijn voor de economie*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.